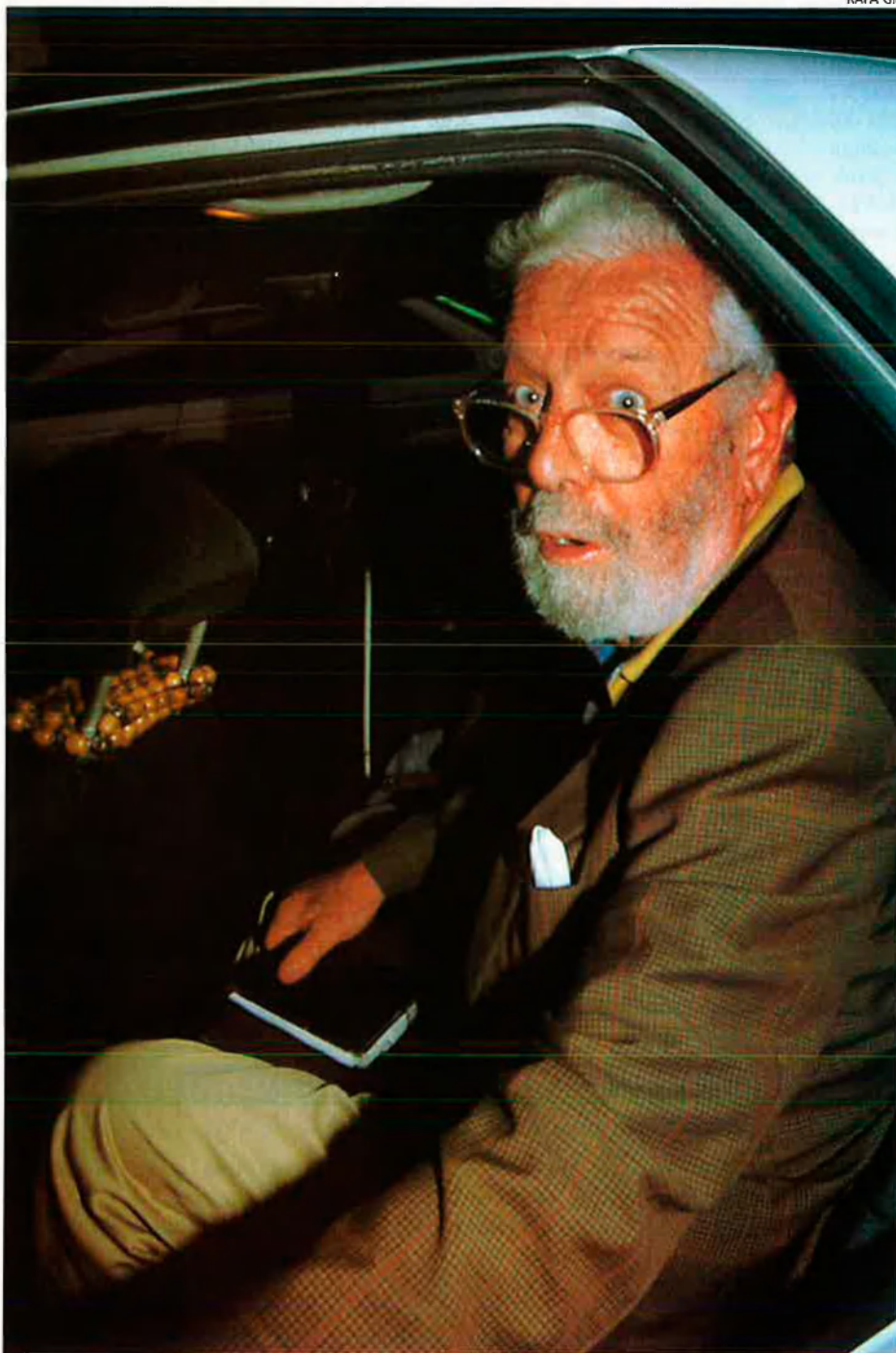

Berlanga, un llibertí d'"honoris causa'

RAFA GIL

El dia 2, l'essencial cineasta valencià Luis G. Berlanga serà investit doctor 'honoris causa' per la Universitat Politècnica de València. En aquesta conversa, repassa les contradiccions de la seua vida i obra.

Afable, frenètic, dialogant, erràtic fins a l'extenuació, els treballs com a director cinematogràfic de Berlanga formen part ja de les rialles d'unes quantes generacions. Però sota la seua figura familiar, sainetesca, bull la recerca de puresa d'un home abocat a un teatre social dins del qual s'avorreix, però pel qual es deixa absorbir. En realitat, Berlanga és sobretot fructífera paradoxa.

Saga de pel·lícula. El dia 2 d'octubre, la Universitat Politècnica de València investirà doctor *honoris causa* Luis García Berlanga, i és l'últim episodi d'una carrera expansiva que ja va arribar al cim anys enrere amb dos enormes pel·lícules, *Plácido* (1961, nominada a l'òscar de Hollywood) i *El verdugo* (1963, premi de la crítica internacional al Festival de Venècia d'aquell any). El futur gran director va nàixer a València el 1921, membre d'una família amb tres fills més (només un d'ells, José, queda viu).

La família paterna –molt decisiva per al realitzador– provenia d'Utiel, on exercien de rics terratinents. El seu avi, Fidel García Berlanga, va tenir protagonisme

Una escena comuna de Luis García-Berlanga mentre es dirigeix en taxi a l'aeroport valencià de Manises, on l'espera un avió cap a Madrid. El director viu en un tràfec continu entre les dues ciutats.

polític a nivell parlamentari a finals de segle passat i a principis d'aquest. "Va ser l'impulsor de la Llei d'Alcohols de 1909. Aquesta llei il·legalitzà l'alcohol metílic, l'alcohol gal·lec, el que diuen que deixa cec. Això beneficiava Catalunya, València i zones d'Andalusia, promotors d'alcohol etílic, el de la vinya", recorda Berlanga.

El seu avi va ser diputat i senador durant la Restauració, sempre amb el Partit Liberal de Sagasta. "Jo comprenc que la gent critique la farsa electoral que significaven els pactes entre Cánovas i Sagasta en els biennis de la Restauració i el caciquisme, però és cert que aquest sistema va equilibrar Espanya. Potser el PSOE i el PP podrien arribar ara a tractes pareguts", diu amb sorna. Fidel García Berlanga va morir d'un còlic miserere, habitual a l'època, el 1914, quan feia campanya electoral. El seu fill, José García Prieto, pare del realitzador, va substituir Fidel en l'activitat política en aquella mateixa campanya electoral del Partit Liberal. Amb un ardit legal, es va canviar el cognom pel de García-Berlanga Prieto perquè se l'identificara electoralment amb la popular figura de l'avi de la saga, i aquest cognom compost és el que ha arribat fins avui. José García-Berlanga acabaria dins del Front Popular com a diputat. Però, perseguit pels anarquistes de la CNT i la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), que no podien consentir la seua condició de *senyoret*, es va haver de refugiar a Tànger. Quan acabà la guerra del 36 els franquistes apresaren José García-Berlanga, republicà convençut, i el condemnaren a mort.

Luis havia estudiat als jesuïtes de València i també en un col·legi-sanatori de Suïssa. Més tard començà a la seua ciutat les carreres de Filosofia i Dret. Berlanga tenia certa inclinació envers el falangisme, "sobretot des del punt de vista literari i romàntic", i mantenia tertúlies "que avui poden semblar impossibles" on intervenien anarquistes com Pepe Martínez, editor de *Ruedo ibérico*, o falangistes com José Luis Colina. Colina, Vicent Andrés Estellés i ell editaren

una revista literària —"ara seria un *fanzine*"— anomenada *Perfil, revista de contornos*. La seua sensibilitat envers el falangisme, el va convertir en el fill ideal de la família Berlanga per allistar-se en la División Azul i així fer mèrits per poder salvar el seu pare de la pena de mort. "Ho vaig passar molt malament allí, però no vaig disparar ni un tret a l'enemic. Jo estava en un observatori en el front de Novgorod, a 40 graus sota zero, i sempre mentia als comandaments quan em cridaven per veure si detectava alguna cosa. 'Sí, veig un rus cagant', contestava, i em deixaven en pau."

La temporada en l'expedició soviètica no va ser determinant per salvar el seu pare: "Li van comutar la pena de mort mitjançant una pràctica terrible: l'estraperlo de la vida de persones. En la immediata postguerra, pagant una gran quantitat de diners a uns indi-

"Que jo anara a la División Azul no va evitar la condemna a mort del meu pare. Però sí que ho va fer pagar diners a homes concrets."

vidus concrets de Madrid, podies evitar l'afusellament d'una persona determinada. Això va fer la meua família amb el pare". Berlanga, però, va traure cert profit a la División Azul: "en tornar, haver estat allí te servia per entrar de franc al club de tennis de València i per aprovar els exàmens pendents del batxillerat." I encara va fer més ambivalent la seua atracció tant pel falangisme com per l'anarquisme.

Cinema i solitud. La resta de la història ja és història. Després de provar sort en diverses branques artístiques, Luis es va sentir atret

pel cinema. El fet que Luisito Martí, germà de la seua mare, Amparo, dirigira i produïra el 1932 la primera pel·lícula en valencià, *El fava de Ramonet*, marca una premonició.

Però ja als catorze anys havia quedat enlluernat pel cel·luloide contemplant a l'antic cinema Rialto de València la pel·lícula de culte *Don Quijote*, dirigida per Pabst. En 1947 es traslladà a Madrid per acudir a la primera convocatòria d'estudis de l'Instituto de Investigaciones y Experiencias Cinematográficas. El seu company de promoció més conegut va ser Juan Antonio Bardem, acèrrim comunista, que acaba d'estrenar *Resultado final*, pel·lícula llunyana de les dels inicis i protagonitzada per Mar Flores, model fetitx de la frivoltat i la premsa del cor. El debut de Berlanga com a realitzador al costat de Bardem va ser *Esa pareja feliz*, de 1951, barreja de sàinet (que tant estima l'esperit en forma de masclçada que omple Berlanga) i neorealisme italià. Després va venir *Bienvenido, Mr. Marshall*, el 1952, que va recollir un gran èxit i va consagrar el nom de Berlanga. *Novio a la vista*, *Calabuch* i *Los jueves, mi-*

Ricardo Muñoz Suay, a l'esquerra de Luis García Berlanga. El primer, traspassat aquest estiu, va ser ajudant de Berlanga en "El verdugo". La seua mort ha deixat al cor del realitzador una sensació "d'emprenyament".

ARXIU / PACO LAINEZ

El realitzador valencià, en 1986, any en què va rebre el premi Príncep d'Astúries de les Arts. Aquest és un dels nombrosos reconeixements que han esguitat la seua carrera.

lagro, van ser el prefaci per a la seua *opera magna*, *Plácido*, amb què inicià la col·laboració amb el guionista Rafael Azcona. La tendresa de la burla de produccions anteriors va ser substituïda per l'humor negre i letalment càustic. En una altra pel·lícula fonamental, *El verdugo*, tingué com a ajudant de direcció Ricardo Muñoz Suay, que ha estat durant anys director de la Filmoteca de València. La seua mort, aquest estiu, ha deixat en Berlanga una profunda sensació "d'emprenyament". "No vaig poder ni voler -diu- anar a l'enterrament. Davant de la mort i les cerimònies que li segueixen, no sóc capaç d'articular el dolor, simplement m'emprenye molt. Sent un bloqueig fred. Abans em reia en els funerals, potser com a mecanisme de defensa. Ara pense

que ja em vaig acostant al meu." *El verdugo* reflecteix el sentiment que Berlanga té envers el fet social que l'envolta com a home, "i que sempre m'ha marcat la filmografia", reconeix. En resum, un ésser humà pot creure que assolirà un projecte de futur en llibertat, però la societat determina parany perquè no ho faça mai. "I com, en el cas d'*El verdugo*, pot obligar-te fins i tot a assassinar legalment." Aquesta impossibilitat d'escapar dels engranatges d'una societat coercitiva, va intentar explicar-la el cineasta en *Tamano natural*, en 1973, la seua pel·lícula més incompresa. "M'interessa la solitud, perquè és el vertader alliberament. En aquesta pel·lícula, un home in-

"El conflicte del valencià sobre el qual hem de decidir al Consell Valencià de Cultura crec que és de moment una qüestió política."

universos anònimament a partir d'un complex de déu que tinc i que creix amb l'edat. Abans ningú no es fixava en els realitzadors, però ara, els directors són les *vedettes* del cinema. I jo que em reia del meu pare quan anava fent campanyes polítiques pels pobles prometenent que posaria llum elèctrica i carreteres, em trobe fent promoció per a les productores prometenent plaer i entreteniment. Ho odie. Perquè ara, quasi l'única cosa que m'agrada del cinema són els rodatges, que són orgàsmics. Però si encara estic en el negoci, enmig de les seues exigències, és una mica obligat per la meua part masoquista."

Precisament, Berlanga, sovintejador de cases de lenocini en la seua joventut i profund eròtoman, es declara sàdic en el sexe. "M'agrada la idea de lligar les xiques, la disciplina sado anomenada *bondage*. I sóc autèntic fetitxista del peu femení, de les sabates i els tacons." Probablement, si un altre cineasta menys totèmic reconeguera aquestes predileccions, seria rebut amb una arrufada de celles. Però en Berlanga és senyal d'autenticitat.

Amb quasi 80 anys, Berlanga manté ferma la seua militància carnal, i així figura com a padrí del Festival de Cinema Eròtic de Barcelona, que fa poc ha celebrat la seua cinquena edició. "Començí explotant la meua vessant llibertària, però he acabat sent un llibertí", reconeix amb etern somriure. De fet, Berlanga va rebre l'oferta de rodar films representatius del gènere com *Histoire d'O* o *Las edades de Lulú*, encàrrecs que va rebutjar finalment. "Jo és que veig molt difícil fer cinema eròtic, em resultaria complicat filmar objectivament. El mitjà ideal per a l'erotisme és el llibre, perquè pots parar i assaborir detingudament el moment més excitant." No debades, Berlanga ha estat l'impulsor dels premis de literatura eròtica *La sonrisa vertical*.

Ha estat aquesta una activitat que ha compatibilitzat amb el rodatge de les pel·lícules d'una segona etapa creativa que comença en la transició democràtica amb

tenta deixar-ho tot, família, estat, tot. Però se'n duu al seu exili solitari una nina inflable, que reproduceix tots els virus que ha intentat esquivar: gelosia, seducció, rutina... i acaba suïcidant-se, no pot eixir-se'n." Tampoc Berlanga sembla que pugui deixar-ho tot, perquè té dona i quatre fills, un d'ells famós: el músic Carlos Berlanga, ex-membre d'Alaska y Dinarama. "Però és que jo no reclame la solitud eremítica, sinó la solitud pura enmig de la civilització. Internet, per exemple, provoca una solitud absurda, perquè et connecta a altres solitaris i a la mateixa societat, de la qual la vertadera llibertat ha de fer-te fugir", matisa.

Sàdic i masoquista. Però Berlanga passa molt poc de temps sol, enganxat a infinits compromisos: "Em vaig fer director per crear

La escopeta nacional (1978), i que de moment, finalitza amb *Todos a la cárcel* (1993). Una etapa d'obres dissenyades com esperpents corals —que, segons ell, emmascaren la solitud— amb contundent èxit de públic i intermitent reconeixement de la crítica, que acostuma a retre major tribut a obres passades del realitzador. Des de la transició, ha rebut molts reconeixements com ara el premi Príncep d'Astúries de les Arts el 1986. Però tot i que es considera un artesà, no vol sentir ni parlar del cinema com un fet estrictament cultural, i subjecte a subvencions. “El cinema és un producte manufacturat, i no ha de dependre de les decisions d'un ministre de Cultura o Economia, sinó d'uns productors que financen les pel·lícules, i als quals cal incentivar.” Aquesta actitud li ha fet guanyar enemics entre els nombrosos cineastes que no veuen possible fer cinema a l'estat espanyol sense subvencions.

“Com pots comprendre —diu— no expose aquestes idees per benefici per al meu futur, amb l'edat que tinc, sinó perquè crec que la subvenció és nociva per a aquest negoci. L'altre dia parlava amb Aznar, i un dels seus acompanyants li va dir: ‘mire, president, l'home més liberal del cinema’, com si jo haguera acabat pensat com l'actual govern en matèria de finançament cinematogràfic. Li vaig matisar al president Aznar que eren ells els que havien

RAFA GIL

Berlanga, en un moment del rodatge de *'Todos a la cárcel'*, de moment la seua última pel·lícula. Va ser ben rebuda pel públic i la crítica.

acabat pensant com jo”, exposa.

Berlanga manté també relacions amb el govern valencià, a través del Consell Valencià de Cultura (CVC), organisme consultiu del qual és membre des de l'època del mandat socialista. Pel que fa a l'encàrrec que el president de la Generalitat valenciana, Eduardo Zaplana, ha fet al CVC perquè dicte sobre el suposat “conflicte lingüístic” que envolta la llengua dels valencians, el realitzador, prudent, apunta que “de moment, es tracta d'una qüestió política, no filològica, i en aquest sentit no sé si s'haguera d'haver vehiculat cap al Consell de la manera com s'ha fet. Però recorde una frase de Manuel Vicent que apunta que mentre altres pobles més primaris es barallen per la religió, els valencians, més exquisits, ho fem per

l'idioma. Em sembla magnífica.”

Una ironia que no ha deixat de lligar amb cíclica intensitat el realitzador amb València i amb els seus símbols humans. I que el va dur a dirigir l'obra teatral d'Escalante *Tres forasters de Madrid*, i a adaptar per a televisió la vida de Blasco Ibáñez en una sèrie que han d'emetre TVE i Canal 9: “No sé quan ho faran. L'únic que puc dir és que la còpia ja està lliurada a TVE, i, en aquest sentit, ja vaig pensant en un altre projecte.” El nou projecte té forma de pel·lícula cinematogràfica i narrarà “l'intent de fugida d'un home que acaba atrapat sensualment en els encants d'un poble mediterrani.” I, com en el cas de Berlanga, la fugida mai no es produeix.

Joan M. Oleaque

Atles escolar del País Valencià

V. M. Rosselló i V. Gozávez

La Universitat de València ha concebut el primer atles autòcton de la Comunitat Autònoma Valenciana. Aquesta és una obra de consulta útil i interessant per a totes aquelles persones encuriosides per la cultura de la nostra terra.

Universitat de València

Rondalla del tramvia

Rosa Maria Colom

Aquesta és la història del petit tramvia de Sóller, que, pensant que la seva tasca al Port no és prou reconeguda, decideix anar a veure terres llunyanes.

Il·lustracions de Marta Balaguer.

Editorial Moll

El model de dona a la Secció Femenina

Bosch Fiol, E. i V. A. Ferrer Pérez

Un model que considera com a qualitats pròpies femenines la passivitat, el sacrifici i la submissió. La màxima responsabilitat de la dona era la cura dels fills i l'ajut a l'home per la seua “naturalesa superior”, que recull la tradició cristiana.

Universitat de les Illes Balears